

GIZARTEA ZIENTZIAREN MENPE

JOXE AZURMENDI

Lehen itxaropena zen bezala, honez gero modernitatearen problema beltza bilakatua dago zientzia, hiru mailatan gutxienez, modu eskematiko batean marrazteko: 1. hartu duen erritmoagatik eta orokortasunagatik; 2. etikoki planteatzen dituen arazoengatik; 3. biokin bat eta ondorioz, sozialki irabazi duen autonomiagatik eta kontrolezinagatik.

A) Ohartarazi beharra dago aurretik, historia konkretu batean enbarkatuta goazenaz, etsitasunezko muga batzuk harrapatuta gaudela: zientziaren aurka edo haren lekuan ez dago gizadiarentzat alternatiba globalik (indibidualki bai: a) nahi duenak libre dauka orain "India" izenarekin adierazten diren beste mundu horietako edozeinetan errefuxiatzea; b) beharbada sektorialki ere bai: energia atomikoaren zientziak laster alternatiba hoberik asmatzea, edo medizina alternatiboek, itxaropen legitimoa dirudi). Beraz, ez dut uste zientzia kondentatzeak edo, praxian, zentzurik lukeenik. Gaitzespen jarrera horrek Erdi Aroan bertan frakasatu egin zuela, ahazterik ez daukagu bestalde.

Aldiz, gogoeta kritikoak zerbait balio lezake, asko ez seguruenik, kontzientzia kritikoa sortzen lagunduz gero betik-bat: horixe bait litzateke funtsean nire zientziaren kritika guztia, kontzientziari ihes egin diola. Beste era batera esanda: gizartearen eta bakoitzaren zerbitzuan egon ordez, gizartea eta gu denok bere azpian lotzera pasa dela eta gogoratuko duzuenek, kritika horixe izan da Erdi Aroaz gero, Ilustrazioan eta XIX. mendean, Elizari egin

izan zaiona. Fenomeno sozial gisa, paralerro handiak nabaritzen dira zientziaren eta erlijioaren artean, biak nola gizartean botere eta aginte bilakatu diren, jendearen askatasun txikiaren zanpatzaile. Adoratzen diren eta bildur zaien idoloak bihurtu dira, zerura ala infernura bidal gaitzaketenak, eta hamarrenak txintxo-txintxo ordaintzen zaizkie hortaz.

B) Gizartearen idolo handi bilakatzeko metafora horretan bil genezake gure zientziaren gogoeta, II Mundu Gerraz geroztik inposatu den antolaketa sozial sistemari gagozkiola:

1. Ez dakit zuzenak diren, baina aurkitu ditudan zifra batzuk aipatuko ditut hasteko, azken hogeitabost urte honetako prozesuaren agergerri: Amerikako Estatu Batuetan 1966an 120.000 omen ziren natur-zientzilariak; handik hamar urtera, 1976, 960.000, eta 1986an, 2.200.000. Hau da, hamar urtean ehuneko 130 goititzen da kopurua bataz beste.

Honek esan nahi du: a) alor horretako planak, dirutzak, eginkuzunak, etab., dena goitik behera aldatu dela; eta, finean, “zientifikiaren” rol soziala, XIX. mendetik daukagun irudia, beste bat izateratu dela alde guztietatik, batez ere beraren kontzientziarenetik (makineria erraldoian azkoin txiki-txiki bat izatera etorria eta ia erantzukizun pertsonal gabetua). Zientzilariak, agian horren nostalgia badute ere, jada ez dira inon ez jaun independienteak eta ez komunitate bat (beren kode etikoarekin, etab.); gehienez ere gorputz bat baizik bere kode juridikoarekin edo klase bat bere interesekin. Problematikoa bihurtzen da egoera honetan —sozialki, ez indibidualki— zientzilari batek halako esperimentu edo interbentzio, “kontzientziak eragozten diolako”, ez egin nahi izateak, esatebaterako, zer balio duen, beharbada eragozpen horren posibilitatea printzipioz programatua egonda ere. De fakto, nik uste dut, ikerketa funtzionatzen ari dela “egin ahal dena, egin behar da” maximaren arabera. Eta bat ez bada, beti dago bestea, egin ahal dena egiteko. Zientziaren prozesuak, ez bakarrik ez da ikusten obeditzen dionik, baizik ezta nola obedi liezaiokeenik ere baldintza horietan, zientzilariak kode moralen bati. b) Natura bera, tradizio grekoan zein kristauan, zerbait santua zen azken finean eta zientzilariak begirunezko muga batzuk postulatzen dira, baina gure naturaren kontzeptua objektu soilarena da eta problema konkretuetan adostasunik ezin izaten da lortu muga horiek non dauden (manipulazio genetikotik eutanasiaraino). Kontua da, ordea, arazorik sinpleena bera jeneralean konplexuegia dela, haren balioespen humano, etiko, sozial bat norberak pertsonalki garatu ahal izateko; eta komunitate bat ez dagoela, berezilariak haren ebazpenean konfiantza ezartzeko. Konklusioa: zientziaren uholde honekin, kode moralik ez dago eta gainera alferrik izango litzateke egotea.

2. Zientziaren erraldoitze hau ez da kuantitatiboa bakarrik: mundu etikoaren edo “ideologikoaren” hondamendiarekin batera gertatu da eta kualitatiboki haren lekua okupatzera etorri da une berean.

Hau da, zientziaren “neutraltasan” ideologiko eta etikoaren tesi zaharra, esan daiteke orohar abandonatuta dagoela. Baina horrek ez du zientzia etikaren obedientzian sartzen. Izan ere gu ez gara bizi gizarte erlijioso edo etikoki (ideologikoki) homogeenetan; are, zientziako arazo handiak honez gero ez dira eztabaidatzen Estatu baten mugetan, mundu mailan baizik. Beraz, zientziak gizaldi osoarentzako etika unibertsal bat eskatuko luke. Baina, hain zuzen, etikaren oinarritik Jainkoa eta Natura kendu zirenez gero, positibismoaz gero alegia, etika unibertsal hori, mila bider probatu eta mila bider frakasatzen ari zaigun proiektua da. Zientzia neutrala ez bada, askoz gutxiago etikak (ideologiak). MacIntyr-ek errepikatzen duen bezala, gu jada ez gara bizi etika batean, mendeetako etika ezberdinen hondar pilo batean baizik: moral kristau puska batzuk, liberal edo marxista zati batzuk, ideal greko batzuk, etab., nahasiki. Eta hori ez gizartean bere osoan bakarrik, gutako bakoitzaren barruan ere baizik. Gizadian, fede unibertsal bakarra zientziarekikoa da; haren parean, etika diferenteak mosaiko handi bateko apurrak baino ez dira. hau da, zientzilariek etika bat onartu nahi izango balute ere, ez lukete aurkituko zein etika unibertsalki onartu.

3. Ezinbestekoa dugu orduan ondorioa aitortzea: zientziak eskuetatik ihes egin dio gizaki “sorgin-ikasleari”. Atoian garamatza eta ez dakigu nora.